

DOI 10.26886/2414-634X.6(42)2020.6

UDC: 347.922

**INTERNATIONAL EXPERIENCE OF THEORETICAL AND PRACTICAL
ASPECTS OF GROUP LAWSUITS**

T. Oldak

e-mail: tanya.oldak@meta.ua

Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv

The article is devoted to the study of international experience of theoretical and practical aspects of proceedings in class actions. This study will present various models of regulation in this area of the Anglo-Saxon and mixed legal families. By analyzing this legal basis, the practice of application will be possible to establish the essence of the class action in civil proceedings by disclosing the main features that are inherent in it and are such that distinguish it from other procedural structures aimed at protecting violated rights and legitimate interests as effective judicial mechanism.

The subject of the study is issues related to one of the jurisdictional ways to protect the rights and legitimate interests of large groups of people. The purpose of this work is to publish the results of the study, which was conducted as part of a dissertation study on "Group lawsuit in civil proceedings in Ukraine." During the study, a general scientific dialectical method of use was used, which allowed to comprehensively study the main provisions of class action in foreign procedural law and the possibility of its development in the legislation of Ukraine, and provided an opportunity to reveal the nature of class actions in civil proceedings. stages. The scope of application of the results of the development of the theoretical basis in the field of mechanisms for the protection of the rights and legitimate interests

of large groups of persons in order to introduce the appropriate procedure in the civil procedure legislation of Ukraine.

Key words: civil proceedings, group lawsuit, initiating plaintiff, numerous groups, litigation proceedings, model "opt-in", "opt-out".

Олдак Т. В. Міжнародний досвід теоретичних та практичних аспектів розгляду справ за груповими позовами / Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна, Харків

Стаття присвячена вивченню міжнародного досвіду теоретичного та практичного аспектів розгляду справ за груповими позовами. У рамках даного дослідження представлятимуться різні моделі нормативного регламентування в означеній сфері країн англосаксонської та змішаної правової сім'ї. За рахунок аналізу вказаного правового базису, практики застосування стане можливим встановити сутність групового позову у цивільному судочинстві через розкриття основних ознак, що йому притаманні та є такими, які дозволяють виокремити його з поміж інших процесуальних конструкцій, що направлені на захист порушених прав та законних інтересів як ефективного механізму судового.

Предметом дослідження є питання, які стосуються одного із юрисдикційних способів захисту прав та законних інтересів чисельних груп осіб. Метою роботи є оприлюднення результатів дослідження, яке проводилось в рамках проведення дисертаційного дослідження за темою «Груповий позов у цивільному судочинстві України». Під час проведення вивчення застосовувався загальнонауковий діалектичний метод використання, якого дозволило комплексно вивчити основні положення групового позову у зарубіжному процесуальному праві та можливості його розвитку у законодавстві України, а також надав можливість розкрити природу

групових позовів у цивільному судочинстві, а також простежить їх прояв на окремих його стадіях. Сферою застосування результатів напрацювання теоретичного базису у сфері механізмів захисту прав та законних інтересів чисельних груп осіб з метою запровадження відповідного порядку у цивільно-процесуальне законодавство України.

Ключові слова: цивільне судочинство, ініціюючий позивач, багаточисельна група, позовне провадження, модель «opt-in», «opt-out».

Вступ. З розвитком суспільних відносин все більшого розповсюдження набувають випадки порушення прав та законних інтересів чисельних груп осіб, належний захист, яких потребує впровадження окремих процесуальних інституцій, що направлені на відновлення їх порушених прав, які з одного боку стануть економічно доцільними, а з іншого – ефективним механізмом судового захисту. Необхідно зазначити, що на цей час сфера розповсюдження застосування захисту прав чисельних груп осіб, за рахунок групового позову є досить розгалуженою, що зумовлює проведення постійного наукового вивчення, а також пошуку шляхів практичного впровадження у ЦПК України відповідного нормативного регулювання.

На сьогоднішній час міжнародний цивільно-правовий досвід свідчить про застосування, у таких випадках, захисту прав та інтересів чисельних груп осіб за рахунок звернення до суду із груповим позовом. Беззаперечно, що механізм розгляду справ за груповими позовами носить соціальний та правовий потенціал, оскільки за рахунок нього стає можливим громадськості здійснювати контроль за дотриманням законодавства у споживчій, екологічній, житловій, трудовій та ін. сферах шляхом відстоювання своїх порушених прав та законних інтересів. Однак, для національного процесуального законодавства

вказаний спосіб судового захисту залишається на недостатньому рівні правового урегулювання, що спричиняє прийняття судами протилежних за змістом рішень в ідентичних фактично-юридичних обставинах, а також зумовлює ймовірність виникнення випадків не реалізації кожним права, якого зазнали порушення права на судовий захист. Одночасно з цим, говорити про ефективність зазначеного способу судового захисту за національним процесуальним законодавством не є можливим через брак поінформованості населення, недостатність професійних кадрів, перезавантаження судової системи.

Не менш важливим аспектом будь-якого судового захисту є оперативність отримання судового рішення та вирішення ситуації по суті, що на сьогодні нівелюється, адже, а ні процесуальна система, а ні учасники судового захисту є невідповідні до розгляду справ за груповими позовами, що у свою чергу, вказує на необхідність звернення до міжнародного процесуального законодавства, з метою опрацювання моделей розгляду справ за груповими позовами, звертаючи увагу як на їх переваги, так й на недоліки, а також обрання найбільш ефективних положень для впровадження у національне законодавство.

Беручи до уваги недостатню урегульованість вказаного питання у законодавстві України, а також судову практику розгляду таких справ вважаємо за необхідне провести вивчення порядку розгляду справ за груповими позовами на міжнародним процесуальним законодавством, з метою вивчення їх практики, а також опрацювання можливості застосування окремих положень у Цивільно процесуальному кодексі України.

На цей час слід зазначити, що окремі аспекти порядку міжнародного урегулювання в означеній сфері знайшли свого

висвітлення у працях як представників національного, так й міжнародного співтовариства, зокрема, Д. Гадомського, В. В. Долганичева, Р. Норкуса, О. В. Максименка Я. М. Романюка, та ін., що свідчить з одного боку про інтерес процесуалістів до групового позову, а з іншого – недосконалість нормативно-правового регламентування.

З означеного випливає **основна мета** проведення даного вивчення, а саме здійснення аналізу міжнародного процесуального законодавства у сфері захисту чисельних груп осіб з метою формування власного бачення до нормативного закріплення порядку розгляду справ за груповими позовами у Цивільному процесуальному кодексі України. Крім того, виокремлюємо й практичну мету, що реалізуватиметься, з одного боку у впровадженні процесуального механізму захисту в національне процесуальне законодавство України, а з іншого – під час формування власної практики розгляду таких справ.

У свою чергу, пріоритетним завданням є проведення ґрунтовного наукового дослідження одного з судових механізмів захисту порушених прав та законних інтересів чисельних груп осіб.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що ціла низка зарубіжних країн має у своїх актах положення, що визначають процедуру розгляду справ за груповими позовами, що зумовлює необхідність встановити наступні критерії, які дозволять із широкого, варіативного загалу нормативного регламентування обрати ті, що нададуть змогу провести всебічний розгляд даного порядку та сформулювати власне бачення до організації судового захисту прав чисельних груп осіб.

По-перше, за рівнем соціально-економічного розвитку країни та суспільних відносин, адже саме вони здійснюють безпосередній вплив

на «якість» формування нормативних положень та результативність їх застосування.

По-друге, за сталістю правового поля, що регламентує процедурні аспекти механізму захисту прав чисельних груп осіб. Вважаємо, що ті країни, які мають тривалу історію правозастосування, мали можливість відпрацювати власне процесуальне законодавство, в цій частині, мінімізуючи двозначність окремих положень, наявність неурегульованих процесуальних аспектів.

По-третє, строковість правозастосування. Так, дієвість запроваджених процесуальних механізмів можливо простежити лише у його динаміці, адже формується практика його застосування, у томи числі з урахуванням стану суспільних відносин, появи нових форм порушення.

По-четверте, диференційованістю підходів законодавця до врегулювання даного кола процесуальних відносин. Саме за рахунок аналізу якомога більшої кількості варіацій підходів процедури розгляду справ за груповими позовами можливо обрати найбільш ефективний.

Виходячи із зазначеного вище, з метою опрацювання питання можливості імплементації окремих процесуальних положень порядку розгляду справ за груповими позовами проведемо дослідження відповідного регулювання таких країн як: Англія, США, Литва, Австралія. Обрання саме цих країн, обумовлено тим, що їх досвід у вказаній сфері є різноаспектним, при цьому застосовується диференційований процесуальний підхід до розгляду справ за груповими позовами, мають досить сталу практику застосування, аналізуючи, який сформуємо особисте бачення можливої моделі захисту прав чисельних груп осіб на території України. Зазначаємо, що досвід представлених країн є найбільш ілюстративним, оскільки дозволяє розглянути, як позитивні, так й негативні аспекти порядку

розгляду справ за груповими позовами залежно від обраної процесуальної моделі.

Так, проведемо класифікацію зазначених вище країн за наступними критеріями, які дозволять їх систематизувати та структурувати отримуючи тим самим повну та всебічну інформацію. При цьому, систематизація надасть можливість провести поділ країн на дві групи, в основу якого покладено впроваджений процесуальний порядок розгляду справ за груповими позовами, а структурування, в межах відповідної групи, забезпечить внутрішнє їх групування в залежності від юридичної сили акту, в якому урегульовано порядок захисту прав чисельних груп осіб, а також обраного способу формування учасників групи.

Разом з тим, в рамках вивчення зупинятимемось на країнах, що належать до різних правових систем (англосаксонської, романо-германської, змішаної), адже в залежності від побудови національних правових систем змінювались підходи до урегулювання питань пов'язаних із захистом порушених прав чисельних груп осіб, на характерні риси, яких звернемо свою увагу. Беззаперечно, що огляд різноманітних підходів до вирішення спору за участі чисельних груп осіб сприятиме не тільки вивченню іноземного досвіду у зазначеній сфері, а й стане запорукою побудови стабільної, ефективної правової бази для національного процесуального законодавства.

І. Країни, процесуальне законодавство, яких здійснюється шляхом пред'явлення групового позову із застосування моделі «opt-in».

1) Розкриття нормативно-правового регламентування та підстав за, якими позов ідентифікується як груповий.

Вперше згадки про такий процесуальний порядок з'являються в англійському «Акті про мир» XVII століття, відповідно до якого такий

позов використовувався для порушення процесу проти членів партії. З плином часу роль групового позову і його призначення змінювалися, законодавство зазнавало удосконалення, сфера його застосування розширювалась.

Процесуальне законодавство декілька разів зазнавало змін, однак сталим залишався підхід законодавця до найменування зазначеного процесуального механізму, а саме означуючи його як «представницький позов». Відповідно до розд. 5 Правил судів графств Англії представницьким позовом називається позовна заява, відповідно до якої ініціюється судовий розгляд відносно чисельної групи осіб, який може бути призначений судом на захист одного або більше учасників численної групи, які виступають як представники всіх учасників численної групи або всіх учасників групи відповідачів, за винятком одного або кількох з них.

Пізніше у 1998 р. пп. 7.3.3 п. 7.3 розд. 7 Правил цивільного процесу Англії передбачалось, що представницький позов – це позов, в якому з дозволу суду об'єднані позовні вимоги на захист або відносно двох і більше осіб, які виступають в якості позивачів або відповідачів. Крім того, правило містить норму, відповідно до якої об'єднання даних позовних вимог позивачів або відповідачів, як і самих зазначених осіб в одному процесі, при певних умовах може здійснюватися без дозволу суду. Норми англійського цивільного процесу встановлюють, що при вирішенні питання про розгляд цивільної справи по представницькому позову суд повинен керуватись прагненням досягнення цілей ефективного і своєчасного вирішення цивільного спору [1, с. 207].

Проте, інші країни застосовують інший підхід до визначення даної категорії справ, а саме використовуючи поняття «груповий позов» до їх числа, окрема, належать США (до 2005 р.), а також Литва, що зумовлює необхідність встановлення їх концептуальних відмінностей

шляхом проведення їх співвідношення як на доктринальному рівні, нормативному закріпленні, а також, як наслідок, специфіки практичного застосування.

Досить детальним та змістовним є вирішення питання розгляду справ за груповими позовами за процесуальним законодавством Швеції, що дозволить виокремити позиції, які стануть запорукою розвитку інституту захисту прав чисельних груп осіб. Однак, зазначимо, що процес прийняття Закону Швеції «Про групове провадження» зайняв досить тривалий проміжок часу та був прийнятий 30.05.2002 р. (набрав чинності 01.01.2003 р.) [2, с. 42].

Зазначений закон визначив ряд досить важливих позицій необхідних для розгляду справ за груповими позовами, перш за все поняття «групового позову», що розкривається як позов, який позивач подає як представник декількох осіб із правовими наслідками для них, хоча вони й не є сторонами у справі. Представлене твердження надає загальне уявлення про вказану категорію справ вказуючи на його головні особливості: по-перше, що позивач виступає в інтересах інших осіб, а по-друге, прийняти рішення по такій справі поширюватиметься на кожного учасника такої групи.

Однак вказаних характеристик не є достатньо щоб повною мірою ідентифікувати позов як груповий, для цього закон визначає також умови дотримання яких є необхідним. До їх числа належать: позов ґрунтується на обставинах, які є спільними або мають аналогічний характер для вимог всіх учасників групи; більша частина вимог, які включаються в груповий позов, не можуть з тим самим успіхом відстоюватися за допомогою індивідуального позову учасників групи; група, враховуючи її розмір, обсяг вимог, сферу та інші характеристики, належним чином визначена; позивач, враховуючи його зацікавленість в результатах розгляду справи, його фінансові можливості для

пред'явлення групового позову та зазначені вище умови в цілому, є адекватним, щоб представляти учасників групи по справі [3, с. 10]. Відмічаємо, що і в цьому випадку законодавець використав досить загальний підхід при визначенні умов для групового провадження, даючи тим самим «ширші» можливості для його застосування. Окрім того, в цілому усі досліджені процесуальні положення в цій частині є досить схожими за змістом, що дозволяє однозначно стверджувати про необхідність їх застосування під час формування національного процесуального законодавства. Разом з тим, деяка спільність у вказаному аспекті віднаходить відмінний механізм практичного застосування, саме в цьому криється відмінність процесуального порядку розгляду справ за груповими позовами окремо взятої країни.

II. Країни, процесуальне законодавство, яких здійснюється шляхом пред'явлення групового позову із застосування моделі «opt-out».

1) Розкриття нормативно-правового регламентування та підстав за, якими позов ідентифікується як груповий.

На сьогодні країною, у якій даний процесуальний механізм зазнав свого розвитку та широкого застосування є США, у яких починаючи з 1938 р., почали звертатись до судового захисту прав чисельних груп осіб, у зв'язку з прийняттям Конгресом США Федеральних правил цивільного процесу (правила 23), у які у 1966 р. несені поправки відповідно до яких змінено структуру початкової редакції, що суттєво вплинуло на процедуру формування багаточисельної групи, а саме з моделі «opt-in» в модель «opt-out». Крім того, вказані зміни закріпили чіткі умови для порушення групового провадження, яким повинні відповідати всі групові позови. Між тим, зауважимо, що вказаними змінами градація групових позовів була відмінена, та сформульовані наступні умови, яким повинні відповідати позови щоб вважатись

груповими. Варто лише обумовити, що перші дві визначались судовою практикою, а інші чотири є безпосередньо нормативно закріпленими. До їх числа належать: 1) наявність певної групи осіб. Так, в більшості випадків позивач зобов'язаний окреслити встановлену групу; 2) представник групи, який власне захищає інтереси групи, має бути її членом; 3) група є настільки чисельною, що співучасть всіх її членів є практично неможливою; 4) спільність вимог, яка полягає в тому, що існують питання права і факту, спільні для всієї групи; 5) типовість вимог, яка означає, що вимоги або заперечення представників групи є типовими з тими, які пред'являються групою; 6) представники групи будуть визнані судом неупередженими та такими, що будуть сумлінно і добросовісно захищати інтереси групи [4]. Говорячи про зазначені вище умови групового провадження зауважимо, що на сучасному етапі саме вони у процесуальному законодавстві набули статусу «класичних», які законодавці інші країни беруть за основу при формуванні національних процесуальних норм в даній сфері.

Одночасно з цим, означеним правилом 23 передбачено, що віднесення позову до групового має ґрунтуватись на припущенні, що розгляд в окремому провадженні індивідуальних вимог члена групи створює небезпеку: 1) неузгоджених або різних за змістом рішень відносно окремих членів групи, які зобов'язують сторону, яка протистоїть групі, вчинити несумісні за змістом дії; 2) прийняття відносно членів групи рішень, які фактично стосуються прав та інтересів осіб, які не приймали участі у справі, або істотно послаблюють їх здатність здійснювати захист своїх прав. Тобто відмічаємо, що ключовою рисою групових позовів США стає пріоритетність застосування саме такого способу захисту перед індивідуальним, адже саме цей фактор враховується, у першу чергу суддею при відкритті групового провадження.

Однак, у 2005 р., приймається акт «Про неупереджений розгляд групових позовів», який, зокрема, вніс зміни в питання понятійного апарату, ввівши в процесуальне законодавство визначення поняття «масовий позов», який розкривається як позов, яким захищаються права та законні майнові інтереси понад 100 учасників, які базується на загальних питаннях права або фактичних підставах (загальний предмет та підстава), що відповідають вимогам юрисдикції (підвідомчості та підсудності), та належать до компетенції федерального окружного суду США.

Систематизуючи вище представлені законодавчі варіації до іменування процесуального механізму захисту прав та законних інтересів чисельних груп осіб зауважимо, що в їх основу закладався певний фактор, що носить превалюючий характер у даному випадку. Так, англійський законодавець дійшов висновку, що саме в представництві, у першу чергу, криється специфіка захисту прав осіб, які зазнали порушення, а інші – окреслювали визначальний характер сукупності осіб, що об'єднувались у групу, яка за фактором кількості набувала масового характеру. Одночасно з цим, стосовно останнього додатково зауважимо, що фактично на зміну найменування «групового позову» вплинула ціла низка факторів як то: соціально-економічний розвиток – порушення прав чисельних груп осіб відбувались все частіше, з'являлись їх нові різновиди, правозастосовчій – звернення до суду з таким позовом ставало все поширенішим серед громадян, а самі групи ставали все більш чисельнішими.

На підтвердження цього представимо лише деякі справи, що порушувались на території США, які вказують на широку практику їх застосування, а також на їх чисельність, мова йде про пред'явлення, у штаті Іллінойс родичами загиблих пасажирів в результаті аварії малайзійського літака МН 17 на Донбасі, групового (масового) позову

до громадянина Російської Федерації Ігоря Гіркина-Стрелкова з вимогою стягнення 50 млн. доларів компенсації за кожного загиблого [5], у штаті Каліфорнія 16 штатів США звернулись за захистом до суду виступаючи проти рішення президента Дональда Трампа про оголошення надзвичайного стану з метою залучення коштів на прикордонну стіну з Мексикою [6], а також у штаті Флориди ініційовано позов громадянами США проти влади Китаю (до якого приєднались більш як 5 тис. осіб), з вимогою компенсації шкоди, заподіяної гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 [7].

Що стосується останнього, то дійсно більш «підходящим» дійсно є поняття «масові», однак як показує досвід даної країни, майже 70 років в державі застосовувалось саме поняття «груповий» формуючи системну судову практику, ознайомлюючи громадян з можливостями даного процесуального інституту, у зв'язку з чим вважаємо, що на даному етапі розвитку процесуального законодавства України впровадження саме поняття «групового позову» стане найбільш обґрунтованим виходячи з вказаних вище критеріїв, та одночасно залишаючи можливість для подальшого нормативного розвитку та наукової розбудови.

2) Аналіз підходів до класифікації групових позовів.

У рамках даного дослідження також буде доречним приділити увагу підходам законодавця різних країн до диференціації групових позовів з метою опрацювання можливостей застосування групових позовів. Так, звернемось до класифікації проведеної Г. О. Аболоніним, яку підтримуємо та вважаємо актуальною на цей час, адже саме вона є найбільш узагальненою та узгодженою, що охоплює широке коло можливих варіантів пред'явлення групових позовів. Так, вчений, розділив групові позови на три категорії, відносячи до першої позови,

які використовуються при пред'явленні позову кожним учасником групи в індивідуальному порядку при виступі учасників групи в якості відповідачів у разі, якщо розгляд справи на підставі особистих позовів може спричинити за собою:

1) суперечливість судових рішень у цивільних справах або перегляд судових рішень, прийнятих судами за результатами розгляду індивідуальних позовів учасників численної групи позивачів, несумісність судових рішень з можливими критеріями поведінки іншої сторони процесу, що займає опозиційне процесуальне становище по відношенню до численної групи позивачів;

2) винесення судових рішень щодо індивідуальних учасників групи, які, можливо, стосуватимуться інтересів інших учасників групи, які не виступають в якості сторін по даній справі, або можуть суттєво погіршити або ускладнити можливості забезпечення їх інтересів при розгляді справ судом.

У свою чергу, другу категорію групових позовів, на думку науковця, утворюють групові позови, в яких одна зі сторін виступає в якості позивача, а група осіб, будучи відповідачем, відмовилася діяти певним чином з підстав, які зачіпають інтереси всієї групи у зв'язку з наявністю певної судової заборони або іншого аналогічного йому припису суду. До таких категорії справ належать: 1) справи про судову заборону, серед яких часто зустрічаються справи про дискримінацію групи осіб; 2) справи про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної здоров'ю учасників численної групи осіб; 3) справи, що передбачають необхідність тлумачення контрактів чи інших документів.

І нарешті, третю категорію групових позовів складають позови, що містять майнові вимоги. У більшості випадків це справи про захист прав споживачів. Ціна позову в таких випадках невелика, проте кожне з

них може стосуватися прав і законних інтересів численної групи позивачів. У справах такого роду досить нескладно визначити розмір відшкодування групи, але іноді певні труднощі викликає встановлення кола потерпілих осіб.

Якщо груповий позов пред'явлений групою позивачів проти групи відповідачів, він буде носити двосторонній характер і називатися відповідно до прийнятої в США термінологією «двостороннім груповим позовом» [8, с. 170]. Відмічаємо, що в основу даного розподілу покладено характер розміщення чисельної групи осіб на той чи іншій стороні цивільного провадження, який вважаємо досить раціональним та таким, що може бути застосований для проведення класифікації групових позовів у національній процесуальній науці. З цього приводу варто зазначити, що більш традиційною є ситуація при якій відбувається формування чисельної групи осіб на стороні позивача, при цьому не виключаючи й випадки наявності такої групи на стороні відповідача, або взагалі ускладнення конструкції з обох процесуальних сторін.

У той саме час шведським процесуальним законодавством запропоновано дещо інший підхід із зазначеного питання, мова йде про градацію, яка проведена залежно від суб'єкта, який пред'являє групового позову, виокремлюючи приватний, організаційний та державний.

Так, приватний груповий позов пред'являється членом групи (фізичною, юридичною особою), чиї законні права зазнали порушення; організаційний – некомерційними об'єднаннями, які відповідно до своїх статутів здійснюють діяльність направлену, наприклад, на захист прав споживачів, найманих працівників ін. та права, які фактично не є учасниками чисельної групи, але при цьому виконують «роль позивача». Та нарешті державні – пред'являються органами державної

влади. Рішення про те, які органи можуть виступати стороною в цих процесах, приймає уряд [9, с. 100]. Такий розподіл здійснений за рівневою структурою, охоплюючи тим самим правовідносини, що виникають в усій державі, забезпечуючи не тільки суспільний порядок, а й доступність для кожного судового захисту. Варто зазначити, що окремий етап слід розглядати за його професійною (адже кожен з них слід розглядати як більш компетентним по відношенню до іншого) та територіальною (поширюючись на більш значну територію) складовою.

Аналізуючи представлену класифікацію відмічаємо її ефективність у захисті прав чисельних груп осіб, оскільки при наявності більшої кількості варіантів кожна особа, що зазнала порушення матиме можливість обрати для себе найбільш оптимальний спосіб захисту. Крім того, слід зазначити, що застосування різних класифікаційних критеріїв вказує на різноаспектність даного процесуального механізму, визначає його складові елементи, з метою застосування вузькопрофільних засобів направлених на наукове дослідження та практичне удосконалення процесуальних норм конкретно взятого елемента. Таким чином, впливаючи на окремий елемент цілісної системи судового захисту – отримуємо загальний позитивний результат.

Дослідження даного питання дозволяє отримати не тільки науковий результат за рахунок одержання інформативного ресурсу, який дасть можливість провести більш комплексне дослідження процедури захисту прав чисельних груп осіб, а й практичний – впровадження відповідних процесуальних положень під час розгляду даної категорії справ незалежно від розташування «специфічного суб'єкта».

Опрацьована нормативна інформація стосувалась більш теоретичних основ становлення та розвитку процесуального механізму

захисту прав та законних інтересів чисельних груп осіб, однак основне завдання процесуальної норми – віднайти своє дієве практичне застосування. Вважаємо, що системне поєднання двох зазначених складових надасть свою результативність та стане запорукою постійного удосконалення кожної вказаної складової.

3) Розкриття процесуальних особливостей розгляду справ за груповим позовом, у тому числі спосіб приєднання осіб до такого позову.

Зупинимось на найбільш характерних процесуальних особливостях розгляду справ за груповими позовами, що притаманні окремим зарубіжним країнам, вивчення, яких дозволить сформулювати пропозиції до нормативного запозичення у національне процесуальне законодавство.

З процесуальної точки зору, звертає на себе порядок пред'явлення групового позову за шведським законодавством, а саме позивач звертається до суду з заявою відповідно до Закону Швеції «Про групове провадження», після чого суд встановлює чи є розгляд позовної заяви в рамках групового провадження найбільш ефективним способом захисту прав чисельних груп осіб, а з іншого боку передбачається можливість при пред'явленні індивідуального позову розширити його до групового. На цьому етапі визначального значення набуває роль судді, оскільки саме він повинен оцінити обставини конкретної ситуації, не проводячи фактично її розгляд по суті, не маючи інформації про всі факти, докази щодо спірних правовідносин, приймаючи рішення про відкриття провадження саме за груповим позовом. Для розгляду справ за груповими позовами є характерним те, що суддя фактично оцінює потенційну перспективу майбутнього судового розгляду. У зв'язку з чим, наголошуємо, що професіоналізм, практичний досвід судді, для судових справ даної категорії набуватиме

ключового значення, адже саме на нього покладається обов'язок встановлення відповідності поданої позовної заяви умовам, що ставляться для застосування процедури розгляду за груповим позовом.

Важливість визначальної ролі судді у справах за груповими позовами представлено у Цивільно-процесуальному кодексі Литви, в якому передбачається покладання обов'язків на суд в частині, зокрема, оцінки репутації представника групи, щоб уникнути зловживання інститутом колективного позову. Суд, розглядаючи питання відповідності представника, оцінює його сумлінність, компетенцію представляти групу, досвід в інших справах за колективними позовами, процесуальну поведінку під час розгляду таких справ, відсутність конфлікту інтересів між представником групи і членами групи [10, с. 31-32].

З огляду на вказане вище вважаємо, що для національного процесуального законодавства, повинно стати пріоритетним у справах за груповими позовами залучення найбільш компетентних судді, досвід професійної роботи, яких є достатнім для розгляду подібної категорії справ, забезпечення належної його організації та налагодження комунікації між усіма суб'єктами, що приймають участь у його розгляді, із покладанням додаткових функціональних обов'язків, як то оцінка компетентності ініціюючого позивача, у тому числі при його заміні, з метою недопущення процесуальних зловживань та належної організації захисту прав та законних інтересів інших учасників багаточисельної групи.

Між тим, однією з визначальних характеристик розгляду справ за груповими позовами є запровадження ефективного порядку формування чисельної групи осіб. Як нами зазначалось раніше, у світовій практиці застосовується дві моделі формування учасників

багаточисельної групи, в основу, яких закладено процесуальний порядок, що передбачає необхідність вчинення активних дій особою права, якої зазнали порушення з метою отримання захисту за допомогою групового позову, та полягає або у поданні заяви на приєднання до такого позову, або на вихід з числа групи, відповідно.

Аналіз вказаних моделей, виокремлення їх позитивних та негативних аспектів, дозволить обрати найбільш ефективну модель для ЦПК України, яка забезпечить широку практику застосування даного механізму процесуального захисту. З цією метою, звернемось до положень зарубіжних країн.

Так, у 2000 р. відбулися зміни в англійському процесуальному законодавстві стосовно удосконалення регламентування вказаної процесуальної інституції, що втілилися у ч. 19 Правил цивільного судочинства. Нові правила ввели так звані накази за груповими процесами, щодо яких сторони можуть подавати заяву до провадження чи після нього. Ухвала є обов'язковою лише для осіб, які оголосили про свою участь (слід зазначити, що подібна модель отримала іменується «opt-in» вказуючи про активну дію, що направлення на долучення до числа учасників). Якщо суд затвердив наказ за груповим процесом, то призначається керуючий суддя і створюється реєстр групи, який містить необхідну адміністративну інформацію, таку як дата оголошення про участь. При розгляді наказу за груповим процесом суд може призначити одну чи кілька справ як пробні, призначити ведучого адвоката і встановити термін припинення включення претензій до реєстру групи [11].

У той саме час, Швеція також належить до країн, яка обрала для себе модель «opt-in», яка реалізується учасниками групи шляхом направлення письмового повідомлення до суду, які такою дією визначають свій статус як пасивного учасника справи. Розподіл на

активного та пасивного учасника вносить ясність у процесуальний статус визначаючи зміст прав та обов'язків кожного з них, з цього приводу лише зазначимо, що процесуальним законодавство повинно визначати підстави та порядок переходу учасників з одного до іншого.

Прикладом застосування моделі «opt-out», стає процесуальне законодавство Австралії (Federal Court of Australia Act 1976 р. [12]), яким надається право учасникам групи до дати визначеної судом повідомити його про своє рішення про вихід зі складу групи. Як правило таке повідомлення здійснюється шляхом опублікування у друкованому виданні повідомлення, форма якого затверджена судом. Разом з тим, вважаємо недоцільним, здійснювати повідомлення через публікацію у друкованому виданні входячи з того, що реалії сьогодення запроваджують більш сучасні механізми, зокрема, використання системи «Електронний суд». З цього приводу також зазначимо, що вчинення такої дії особою, яка не бажає увійти у склад групи осіб, в інтересах, якої подано груповий позов, передбачає необхідність активно діяти, витрачаючи при цьому певні фінансові ресурси. Крім того, на увагу заслуговує той факт, що територіальна розповсюдженість осіб, права та інтереси, яких зазнали порушення може бути досить розгалуженою, а отже й розміщення вказаного повідомлення може здійснюватися у цілій низці друкованих виданнях, що фактично створить складності в узагальненні відповідної інформації. Констатуємо, що право особи на вихід із групи повинно реалізовуватись із застосуванням принципі ефективності та економічності.

Більш того, необхідно відзначити, ще одну відмінну особливість процедури розгляду справ за майновими груповими позовами, а саме наявність у потенційних учасників групи можливості приєднатись до групового позову навіть після того, як розгляд справи в суді за

груповим позовом вже почалося, як правило таке приєднання здійснюється виключно у строки визначені судом та до початку розгляду справи по суті. Вказаний підхід слід розглядати з двох сторін, перша, яка є більш позитивною для особи чиї права зазнали порушення, проте своєчасно не встигли приєднатись до групового позову, надаючи тим самим такій особі можливість реалізувати право на захист. Слід зазначити, що вказане положення створює для потенційних учасників групи додаткові гарантії, що їх права та законні інтереси будуть захищені в рамках розгляду справи за груповим позовом.

Разом з тим, долучення таких осіб вже на більш пізніх стадіях може, по-перше, стати фактором, який вплине на тривалість розгляду справи, а по-друге, може призвести до порушення процедури сертифікації.

Виходячи з наведеного вважаємо, що найбільш оптимальною концепцією стане закріплення порядку за умовами якого особи можуть доєднатись до групового позову у чітко встановлені строки, а інші особи, які з тих чи інших причин не мали такої можливості мають право звернутись з індивідуальною позовною заявою.

Наведені позиції всебічно розкривають сутність групового позову у Литві визначаючи його ключові особливості роблячи акцент на найбільш важливих елементах процесуального механізму захисту прав чисельних груп осіб. Концептуальним для даного вивчення є твердження про здійснення провадження по таких справах більш компетентними судами, вважаємо, що за національним законодавством розгляд таких справ доцільно розглядати в апеляційних судах, адже по відношенню до судів першої інстанції вони є менш завантаженими та їх персональний склад є більш професійним.

А з іншого боку суд повинен реалізовувати свої повноваження у чітко визначених межах, при чому, як показує дослідження за даною категорією справ залучення суду повинно бути досить мінімальним та вирішуватись за рахунок засобів досудового урегулювання.

Висновки. Беручі до уваги проведені дослідження, а також системний підхід до вивчення особливостей, які характеризують порядок розгляду справ за груповими позовами означає, що кожна країна вибудовує власний підхід до нормативного урегулювання питань пов'язаних із юрисдикційним захистом прав та законних інтересів чисельних груп осіб. Всебічний та досить ретельний аналіз відповідних процесуальних положень свідчить про необхідність запровадження у національному процесуальному законодавстві положень в означеній сфері, з урахуванням сучасного стану суспільних відносин, судової практики, а також міжнародного досвіду із зазначеного питання.

Література:

1. Аболонин Г. О. Практическое применение групповых исков в некоторых странах мира. *Вестник гражданского процесса*. 2015. № 4. С. 207–261;
2. Романюк Я. М. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 3. С. 35–47;
3. Долганичев В. В. Групповой иск и групповое производство в Германии. *Арбитражный и гражданский процесс: науч. - практ. и информ. изд.* 2014. № 8. С. 36–40;
4. Гадамський Д. Інститут групових (класових) позовів як інструмент захисту порушених або оспорюваних прав. *Юридичний журнал*. 2006. № 10. С. 124–127;

5. Аварія Боїнга: у США подали позов проти Гірка. *Корреспондент.net* від 25.02.2016. URL: <https://ua.korrespondent.net/amp/3634394-avariia-boinha-u-ssha-podaly-rozov-proty-hirkina>;
6. Трамп проти штатів. 16 штатів США подали в суд на Трампа через надзвичайний стан. *BBC News* від 19.02.2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47288717>;
7. Американці подали позови проти Китаю на \$1,2 трильйона через коронавірус. *Укрінформ* від 11.04.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3003461-amerikanci-podali-pozovi-proti-kitau-na-12-triljona-cerez-koronavirus.html>;
8. Аболонин Г. О. Правовой механизм группового иска в США. *Вестник гражданского процесса*. 2015. № 3. С. 169–252;
9. Evaluation of the effectiveness and efficiency of collective redress mechanisms in the European Union: URL: <https://dare.uva.nl/search?identifier=accf5d36-68d9-4d18-aaa6-8012b68fed9a>;
10. Норкус Р. Колективний позов у Литві. *Юридичний журнал «Право України»*. 2015. № 9. С. 28–37;
11. Максименко О. В. Інститут колективного позову як елемент процесуальної співучасті. URL: http://www.rusnauka.com/42_NIO_2014/Pravo/9_184400.doc.htm;
12. Federal Court of Australia Act 1976 sect 33 C, Supreme Court Act 1986 sect 33C. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00683>.

References:

1. Abolonin G. O. Prakticheskoe primenenie gruppovyh iskov v nekotoryh stranah mira. *Vestnik grazhdanskogo processa*. 2015. № 4. С. 207–261 [in Ukrainian];

2. Romanyuk YA. M. Masovij pozov: zagal'na karakteristika, zarubizhnij dosvid i perspektivi vprovadzheniya v Ukraïni. *Visnik Verhovnogo Sudu Ukraïni*. 2015. № 3. C. 35–47 [in Ukrainian].;
3. Dolganichev V. V. Gruppovoj isk i gruppovoe proizvodstvo v Germanii. *Arbitrazhnyj i grazhdanskij process: nauch. - prakt. i inform. izd.* 2014. № 8. C. 36–40 [in Ukrainian].;
4. Gadoms'kij D. Institut grupovih (klasovih) pozoviv yak instrument zahistu porushenih abo osporyuvanih prav. *Yuridichnij zhurnal*. 2006. № 10. C. 124–127 [in Ukrainian].;
5. Avariya Boïnga: u SSHA podali pozov proti Girkina. *Korrespondent.net* *єið* *25.02.2016.* URL: <https://ua.korrespondent.net/amp/3634394-avariia-boinha-u-ssha-podaly-pozov-proty-hirkina> [in Ukrainian].;
6. Tramp proti shtativ. 16 shtativ SSHA podali v sud na Trampa cherez nadzvichajnij stan. *BBC News* *єið* *19.02.2019.* URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47288717> [in Ukrainian].;
7. Amerikanci podali pozovi proti Kitayu na \$1,2 tril'jona cherez koronavirus. *Ukrinform* *єið* *11.04.2020.* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3003461-amerikanci-podali-pozovi-proti-kitau-na-12-triljona-cerez-koronavirus.html> [in Ukrainian].;
8. Abolonin G. O. Pravovoj mekhanizm gruppovogo iska v SSHA. *Vestnik grazhdanskogo processa*. 2015. № 3. C. 169–252 [in Ukrainian].;
9. Evaluation of the effectiveness and efficiency of collective redress mechanisms in the European Union: URL: <https://dare.uva.nl/search?identifier=accf5d36-68d9-4d18-aaa6-8012b68fed9a> [in English].;
10. Norkus R. Kolektivnij pozov u Litvi. *Yuridichnij zhurnal «Pravo Ukraina»*. 2015. № 9. C. 28–37 [in Ukrainian].;

11. Maksimenko O. V. Institut kolektivnogo pozovu yak element procesual'noi spivuchasti. URL: http://www.rusnauka.com/42_NIO_2014/Pravo/9_184400.doc.htm [in Ukrainian];
12. Federal Court of Australia Act 1976 sect 33 C, Supreme Court Act 1986 sect 33C. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00683> [in English].

Citation: T. Oldak (2020). INTERNATIONAL EXPERIENCE OF THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF GROUP LAWSUITS. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 6(42). doi: 10.26886/2414-634X.6(42)2020.6

Copyright: T. Oldak ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.